

УДК35.051.5.3.071(438)

Здійснення державного управління суспільними відносинами в умовах соціальних змін

А.Л. ПРОКОПЕНКО

Інститут процесів соціального розвитку, м. Київ, Україна,
E-mail: spindocor2010@gmail.com

Авторське резюме

У статті розглядаються проблеми регулювання суспільних відносин в Україні, зокрема в економічній, політичній та гуманітарній сфері. На основі аналізу праць західних соціальних теоретиків, а також зарубіжного практичного досвіду визначаються основні напрями модернізації державного управління суспільними відносинами в умовах соціальних змін. Висвітлено історичні передумови перегляду підходів до державного управління та розгляду його як системи, що формує та розвиває потенціал самоуправління приватних та громадських, індивідуальних і колективних соціальних суб'єктів. Показано роль впровадження форм управління, які стимулюють залучення суспільних інституцій, індивідуальних та організованих користувачів управлінських послуг до вироблення, імплементації політичних ініціатив та оцінки ефективності їх реалізації щодо підвищення ефективності державного управління суспільними відносинами.

Ключові слова: управління суспільними відносинами, соціальні зміни, баланс інтересів, ефективність державного управління, політична участь, саморегулювання, самоуправління.

Implementation of public management of social relations in the face of social changes

A.L. PROKOPENKO

Institute of social development processes, Kyiv, Ukraine, E-mail: spindocor2010@gmail.com

Abstract

The article considers the problems of regulation of social relations in Ukraine, particularly in the economic, political and humanitarian sphere. Based on the analysis of works of Western social theorists, as well as international experience, defines the basic directions of modernization of public management of social relations in the conditions of social changes. Deals with the historical background of review governance model and consider it as a system that creates and develops the potential of self-government of private and public, individual and collective social actors. Highlights the role of the implementation of public management approaches that stimulate engagement of public institutions, individual and organized public services users to develop policy initiatives for better public management of social relations.

Key words: social relations management, social changes, the balance of interests, government effectiveness, political participation, self-regulation, self-government.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження обумовлюється суперечливістю суспільної трансформації, яка супроводжується зростанням соціальних протиріч та опору соціальним змінам. Існуючі підходи до регулювання суспільних відносин виявляються недостатньо ефективними та не в повній мірі адекватними сучасним викликам. У науковому плані проблема системної модернізації державного управління для забезпечення балансу суспільних інтересів на сьогодні залишається малодослідженою.

Аналіз досліджень і публікацій. На сьогоднішню тематику узгодження суспільних інтересів через механізми аналізу політики ґрунтовно досліджена у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. У контексті даної проблеми можна виділити праці В. Тертички, в яких досліджений європейський досвід узгодження суспільних інтересів, Ю. Бошицького, в яких досліджено узгодження суспільних інтересів у державно-правовому плані, О. Оболенського, в яких узгодження суспільних інтересів

досліджується з позицій системного підходу до державної служби. Методологічні аспекти реформування державного управління розглядаються у працях В. Бакуменка, В. Лугового, Ю. Сурміна та ін. Водночас проблематика державного регулювання суспільних відносин у контексті її розгляду через призму аналізу механізмів громадського та приватного впливу на державну політику вивчена недостатньо.

Мета дослідження. Метою цієї статті є аналіз основних проблем державного управління суспільними відносинами та підходів до їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Регулювання суспільних відносин є однією з важливих функцій системи державного управління, оскільки від ефективності її виконання залежить стабільність суспільства і його поступальний розвиток. І навпаки, неналежне регулювання суспільних відносин веде до зростання напруженості і соціальних конфліктів. Важливість модернізації цієї системи зростає, адже в найближчій перспективі система державного

управління буде відчувати значний суспільний тиск, що обумовлений двома об'єктивними процесами – демографічними змінами (старіння населення та, як наслідок, криза пенсійного забезпечення) та несприятливою кон'юнктурою на світових ринках (відносно високими цінами на енергоносії та зменшенням попиту на українську промислову продукцію, насамперед металургійну).

Все це формує нові, досить серйозні виклики системі державного управління, відповіді на які вимагають нових системних форм організації роботи.

Загалом ситуація в Україні в останнє десятиріччя характеризується наявністю ряду проблем у сфері регулювання суспільних відносин, які можна розглядати в трьох основних площинах:

1. Економічній. Незбалансованість економічної політики, декларативність моделі суспільної справедливості має наслідком зростання соціальної нерівності, економічної поляризації та концентрації капіталу. У переважній більшості населення матеріальні статки невисокі, в тому числі такі, що підпадають під визначення бідності. Така ситуація веде до значного зростання потенціалу соціального невдоволення та конфліктів. До цього додається непослідовність політики щодо розвитку малого та середнього бізнесу, що ускладнює формування потужного середнього класу.

2. Політичній. Високий рівень корупції, відсутність належних механізмів політичної участі громадян призводить до зниження рівня довіри до всіх інститутів влади та політичної апатії.

3. Гуманітарній. Призводить до існування конфліктних ситуацій у сфері ідеологічно-ціннісних орієнтацій суспільства, що проявляються в оцінці подій української історії та визначення освітніх орієнтирів.

Для вирішення джерел цих проблем необхідне впровадження певних змін у державному управлінні, які б забезпечували баланс інтересів різних соціальних груп суспільства. Слід відзначити, що ці проблеми характерні для цілого ряду країн – в усьому світі владні органи все частіше усвідомлюють, що недостатньо підготовлені до проблем, які вони мають вирішувати, і державна система не досить добре може відповідати на більш складні виклики сучасного світу.

Концептуальне підґрунтя вирішення цих проблем дають сучасні соціальні теорії, що дозволяють більш повно окреслити контекст суспільних процесів, важливий для адекватних рішень у державному управлінні. Останні 40 років соціальні дослідники, аналізуючи процеси розвитку сучасного суспільства, звертають увагу на зростання ролі індивідуальних та групових суб'єктів, їх вплив на визначення конту-

рів змін соціального світу. У контексті нашої проблеми для пояснення процесів соціальної динаміки ми звертаємось до підходів, запропонованих Аланом Туреном, Амітаї Етціоні та Ентоні Гіденсом.

А. Турен розглядає суспільство як продукт соціальної дії: «Суспільство є нічим іншим, як нестабільний, та, скоріш за все, неузгоджений результат соціальних відносин та соціальних конфліктів», основним суб'єктом змін виступають соціальні рухи (молодіжні, робітничі, регіоналістські, феміністичні і т.д.). Вибудовуючи концепт соціальної еволюції, він вводить поняття програмованого суспільства як такого, що прагне трансформації та розвитку. Порівнюючи індустріальне та доіндустріальне суспільства з програмованим, він констатує, що останньому відповідає більш складна та менш стабільна модель організації та управління. На відміну від попередніх суспільств з ієрархічною структурою управління, в програмованому суспільстві ключові центри прийняття рішень складають «самозмінювану та самоорганізовану систему без центрального пункту» [12, р. 23]. Перехід до програмованого суспільства передбачає більш відкрите суспільство, що значно підвищує рух людей, товарів та ідей. Воно діє більш глобально і на управлінському рівні, використовуючи, по-перше, нововведення, тобто здатність виробляти нову продукцію в результаті інвестицій в науку та освіту, а по-друге, саморегуляцію [12].

А. Етціоні розглядає соціальні зміни з позицій системного підходу. У своїй класичній праці «Активне суспільство: теорія соціальних та політичних процесів», він пропонує соціальну систему, яку він називає «активним суспільством», у ній – мобілізаційні сили колективів виступають основним джерелом трансформацій та змін. Важливим поняттям в його концепції є «респонсивність» – увага еліти до потреб рядових членів суспільства. Досить детально А. Етціоні досліджує механізми консенсусу та узгодження інтересів, які, на його погляд, істотно підвищують перспективи розвитку організацій та соціальних груп. У цілому, еліта традиційно більш повно сприймає культурно-ціннісну систему спільноти і має тенденцію підтримувати її, «низи» сприймають по-різному: дехто підтримує, дехто – ні. Ступінь, до якого «низові» учасники сприймають організаційні позиції як свої власні, він називає «рівнем консенсусу» [6].

Справедливе суспільство за А. Етціоні – це таке суспільство, в якому існує баланс між інтересами особистості та суспільства, загальним благом та свободою, та відбувається постійний перегляд узгодженості цих категорій [2; 5]. У питанні влади – основне завдання полягає в протидії обмеженням політичної участі, які знижують соціальну ефективність влади

(домінуючий вплив капіталу, груп інтересів, формальна участь та ін.) та забезпеченні універсально рівної участі громадян у визначенні повноважень влади – це не мажоритарна влада більшості, це саме демократична влада [3].

Е. Гіденс додав у соціальну теорію динамізм. Все соціальне життя – це постійна трансформація, а історія – неперервний продукт діяльності, створена з подій, двигуном яких є індивід: «Людська історія створюється цілеспрямованою діяльністю, але не є запланованим проектом, вона постійно зриває спроби вести її в певному напрямку» [4]. Соціальні зміни є результатом складного переплетіння мільйонів індивідуальних практик під час яких люди творять не суспільство, а своє життя [1].

У працях соціальних дослідників простежується основна тенденція – зростання ролі індивідуальних та колективних суб'єктів впливу на соціальні зміни, а також становлення рефлексивних систем, здатних до саморегуляції. Ці соціальні тенденції знаходять своє вираження і в змінах характеру державного управління.

Державне управління змінюється, створюючи нові форми організації, які більше відповідають сучасним викликам. Поняття «державного управління» наповнюється новим змістом – наголос з «управління» переходить до «регулювання». Нові управлінські завдання вимагають нових форм управління, які виходять за межі традиційних підходів. Пошук балансу інтересів індивідуальних та колективних суб'єктів, приватного і громадського секторів є одним з головних моментів державного регулювання. Основною проблемою є те, що інтереси сторін – індивідів та спільнот, приватних і громадських організацій – зовсім різні, часто протилежні. Не будучи практичним учасником процесу державному службовцю складно прорахувати вплив регуляторних рішень. Механізмом вирішення цієї проблеми є впровадження і використання принципів, які залучають множини суб'єктів у процес вироблення політик, щоб використати їх конструктивний потенціал. У загальному плані цей процес можна визначити, як передачу частини прав щодо встановлення правил і контролю об'єктам регулювання.

Новий образ державного управління представляє собою систему, що формує та розвиває потенціал самоуправління приватних та громадських, індивідуальних та колективних соціальних суб'єктів. У такій системі широко використовуються мотиваційні форми управління, які стимулюють залучення суспільних інституцій, індивідуальних та організованих користувачів управлінських послуг до вирішення проблемних питань державної влади, визначення цілей політики, імплементації політичних ініціатив та оцінки ефективності їх реалізації. Зміна управління – це, в першу чер-

гу, зміна способу мислення владної еліти. Як відзначає Єва Соренсен: «Гармонізація конкурентних стратегій, нормативне забезпечення співпраці різних приватних та суспільних акторів стає основним набором інструментів прогресивного і ефективного державного управління» [10, р. 2].

Перехід від моделі гегемонії та домінантної гри до моделі використання суспільних потенціалів саморегулювання не є чимось принципово новим, цей процес має свої історичні передумови, які розгортаються в часі останні 50 років. Є. Соренсен виділяє три основні чинники: по-перше, стрімкий економічний розвиток більшості західних країн у післявоєнний період стимулював зростання амбіцій політиків і, так само, очікувань населення щодо державного забезпечення охорони здоров'я, освіти та соціального захисту. Згодом, коли ці ж країни зазнали ударів економічних рецесій та бюджетних дефіцитів 1970-80-х рр., державні адміністрації опинились під значним тиском та були вимушені шукати нові шляхи скорочення державних видатків. По-друге, розвиток нових електронних систем в оподаткуванні, обліку, аудиті, оцінці ефективності формує очікування надання і державних послуг у більш результативний та менш фінансово-витратний спосіб. По-третє, ми спостерігаємо одночасне поширення «лівих» ідеалів емансипації, самовизначення та самореалізації, разом з «правими» ідеалами, що пропагують обмеження державного втручання і посилення спроможності індивідів, сімей та спільнот, піклуватися про себе самостійно [10, р. 4-5]. Все це здійснює значний вплив на модернізацію державного управління. Розглядаючи ситуацію сучасних соціальних змін, Є. Соренсен пише, що найважливішою рисою «нового управління» є зміна в дефініції «суспільство», яке з об'єкта управління стає потенційним ресурсом, що має бути активованим у прагненні до ефективності управління. Участь індивідів у політичному процесі змінює сприйняття державного управління, воно перестає бути чимось таким, що нав'язане зовнішніми силами. Залучені громадяни, компанії, громадські організації все більше й більше розглядаються як обізнані, компетентні, вмотивовані та винахідливі співавтори вирішення управлінських завдань.

Слід зазначити, що в контексті таких змін управління, бізнес та громадянське суспільство не стають сферами абсолютної свободи поза досяжністю регуляторних правил, скоріше вони стають важливими суб'єктами впливу на процес вироблення державної політики, завдяки зростаючій можливості продукувати суспільну цінність через саморегулювання. Держава в цьому плані розглядається не як інституційна есенція ієрархічних правил, але як ретранслятор, що артикулює та управляє інституційни-

ми форматами, які породжуються потенціалами громадських та приватних організацій, що саморегулюються [10, р. 1-2]. Західні дослідники визнають, що модель жорсткого регулювання «влада-підлеглі» обмежена, і в децентралізованому та багатомірному сучасному суспільстві управління потребує комплексного залучення саморегулювання [10, р. 55].

Ще в 1970-80-ті рр. в працях західних дослідників теорії державного управління утвердились дві думки: перша, це – зростаючий скептицизм щодо можливостей бюрократичних форм управління, друга, це аргументоване сприйняття гетерогенної та децентралізованої природи держави [10, р. 44]. Ці тенденції були обумовлені низкою управлінських проблем, які стосувалися недостатньо прорахованих рішень та складнощів, пов'язаних з їх імплементацією. З того моменту важливим теоретичним завданням став пошук відповіді на запитання, наскільки і як можливо управляти суспільством через інституціоналізацію різноманітних форм горизонтальної координації відносно незалежних громадських акторів [9, цит. за 10 р. 44]. Слід зазначити, що, незважаючи на нещухаючі дискусії щодо того як самоуправління та саморегулювання мають бути вбудовані в реальну практику, ми спостерігаємо широкий консенсус на підтримку самоуправління як такого та сприйняття його як інструменту підвищення ефективності державного управління.

В Європейському Союзі рух до самоуправління був закріплений у «Білій книзі з Європейського врядування» [7], затвердженій 2001 р., яка представляє собою концептуальне бачення управління в ЄС. Вона фіксує зростаючий стратегічний інтерес до залучення зацікавлених сторін у безпосередню розробку та реалізацію політик. Провідна роль недержавних агентів у виробленні політики вже тривалий час успішно практикується у сфері регулювання трудових відносин – основними суб'єктами виступають представники роботодавців та найманих працівників. Колективні договори, що підписуються між працівниками та роботодавцями, визначають правила гри у більшості країн Європи. Ця модель, в якій недержавні актори грають провідну роль, хоч дещо втратила свій вплив в останнє десятиріччя, через занепад профспілок та зміну структури зайнятості, зараз отримує нові форми. Так, у Північній Європі ефективними є мережі, які окрім традиційних сторін, об'єднують місцеву владу, місцеві ради підприємців та місцеві спільноти. Доволі успішним та широким є також існуючий досвід участі недержавних акторів у виробленні політик в галузі охорони навколишнього середовища, а також урбаністичного планування і розвитку міст [10; 11].

В останні роки, особливо в США, розвиток отримав концепт, який називають «управління

через мережу». В цій моделі роль державного управління трансформується від безпосереднього провайдера послуг до генератора суспільної цінності. Як зазначають дослідники С. Голдсміт та В. Еджерс, проблеми та виклики, з якими має справу державне управління в XXI ст., є набагато складнішими та комплексними, ніж будь-коли до цього. Традиційна, ієрархічна модель управління просто не в змозі відповідати вимогам стрімких змін. Ця ситуація веде до становлення нової моделі управління, в якій ключове завдання державного службовця полягає в організації ресурсів, що належать іншим, для продукування суспільної цінності. Причому мета полягає саме в отриманні максимально можливої суспільної користі, більшої ніж проста сума того, що кожен гравець міг отримати окремо, без взаємодії. Державно-приватні мережі можуть набувати різних форм: від ad hoc мереж, що активізуються для вирішення нагальних проблем, до стійких форм партнерства, в яких держава використовує приватні фірми та неприбуткові організації в якості каналів надання суспільних послуг. Історично різні форми такого партнерства простежуються ще з часів Давньої Греції, в якій держава віддавала на «аутсорсінг» відкупникам збирання податків, а державні копальні – концесіонерам [8, р.7-8].

С. Голдсміт та В. Еджерс так пояснюють причини посилення впливу мережевого управління: «Фактично, управління через мережу представляє собою об'єднання чотирьох впливових трендів, що змінюють форми державного управління в усьому світі: по-перше, трьохстороннє управління – тенденція використання приватних фірм та неприбуткових організацій, як противаги державним службам для надання послуг та забезпечення цілей політик. По-друге, інтегроване управління – зростаюча тенденція, об'єднувати різні, іноді багаторівневі, державні агенції для надання інтегрованих послуг. По-третє, цифрова революція – технологічні досягнення дають змогу організаціям співпрацювати з сторонніми партнерами в реальному часі, способами, які до цього були недосяжні. По-четверте, споживацькі запити – зростаючі вимоги громадян до більшого контролю власного життя, більшої свободи вибору в отриманні державних послуг» [8, р. 10].

Залучення бізнесу до надання традиційно державних послуг зростає не лише в довготермінових проектах, як-то: збирання та переробка сміття, соціальні послуги, а й у нових секторах. У США, Нідерландах та Великій Британії безліч шкільних адміністрацій укладають контракти з приватними компаніями не лише на будівництво та модернізацію шкіл, а й на оперативне управління ними. Як результат, частка шкіл у США, що управляються бізнес-компаніями, перевищує 70% [8, р. 11].

Управління пулом провайдерів послуг відрізняється від управління штатом бюрократів, це принципово відмінний підхід від того, чим державне управління займалося останні сто років. Для прикладу, сьогодні в США держава витрачає приблизно 100 млрд. дол. щорічно на аутсорсинг, що є більше ніж зарплати всього державного апарату. NASA та Міністерство енергетики США є фактично управлінськими агенціями – 80% їх бюджетів йде до субконтракторів [8].

Такий підхід, на думку дослідників [10, р. 46], здатний підвищити ефективність державного управління. За рахунок, по-перше, підвищення «якості» політичних цілей, завдяки поширенню знань та аналізу; по-друге, вдосконалення координації через створення загально-го сприйняття політичних цілей та усвідомлення чому вони важливі; по-третє, підвищення рівня залученості до вироблення політики («власності політики»), що впливає на ефективність її імплементації; по-четверте, різноманітності, що веде до інноваційності; по-п'яте,

гнучкий управлінський процес додає клієнт-орієнтованої точності інституційним результатам процесу.

Висновки. Сучасний етап соціальної трансформації, на наш погляд, не веде до послаблення держави, він формує необхідність для державного управління відігравати нову роль в нових умовах. Збільшення кількості залучених суб'єктів – індивідуальних та колективних, громадських та приватних, у тому числі міжнародних – формує більш складні та комплексні завдання, на які теорія та практика державного управління має дати адекватну відповідь. Основним напрямом роботи є посилення інституційної спроможності громадян та участі в виробленні і реалізації політик, а також нормативне сприяння цьому процесу. Перспективними напрямками наукових пошуків є, на наш погляд, подальша концептуалізація принципів мережевого підходу та саморегулювання в теорії державного управління, дослідження та апробація відповідних практичних механізмів управління суспільними відносинами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гидденс Э. Устройство общества: очерк теории структуризации [Текст] / Э. Гидденс / пер. с англ. Тюрина И. – М.: Академический Проект, 2003. – 525 с.
2. Казин Ф. Избежать неизбежной империи [Текст] / Ф. Казин // Международные процессы. Антропология международных отношений. – 2005 – Т. 3., № 2 (8). [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/seven/019.htm> – Название с экрана.
3. Коммуитаризм [Текст] / Галкин Д.В. // Социология: Энциклопедия / Сост. А. Грицанов, В. Абушенко, Г. Евелькин, Г. Соколова, О. Терещенко. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1312 с.
4. Штомпка П. Социология социальных изменений [Текст] / П. Штомпка / ред. и пер. с англ. В.А. Ядов. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 416 с.
5. Этциони А. От империи к сообществу: новый подход к международным отношениям [Текст] / А. Этциони / пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Ладомир, 2004. – 348 с.
6. Etzioni A. The Active Society [Text] / Etzioni A. – New York: Free Press, 1968. – 459 p.
7. European Governance. A white paper. Brussels, 2001. 35 p. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0428en01.pdf – Назва з домашньої сторінки.
8. Goldsmith S., Eggers W. D. Governing by Network: The New Shape of the Public Sector [Text] / Goldsmith S., Eggers W. D. – Washington: Brookings Institution Press, 2004. – 224 p.
9. Peters G. B., Savoie D. J. Taking stock: assessing public sector reforms [Text] / Peters G. B., Savoie D. J. – Montreal: McGill-Queen's Press - MQUP, 1998 – 417 p.
10. Sorensen E., Triantafillou P. The politics of self-governance [Text] / Sorensen E., Triantafillou P. Farnham-Burlington: Ashgate Publishing, 2009. – 236 p.
11. Torfing J. Empirical Findings: Seven Network Stories [Text] / Torfing J. // Methods in Democratic Network Governance. / Ed. by Boganson P. and Zolner M. – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007. – 228 p. – pp. 41-73.
12. Touraine, A. Social movements and social change [Text] / Touraine, A. // The Challenge of Social Change / Ed. by Fals-Borda O. – London: Sage, 1985. – 134 p. – pp. 77-92.

REFERENCES:

1. Giddens E. Ustroenie obshestva (The Dispensation of the society: an essay theory of structuration). M, *Akademicheskii Proekt*, 2003. 525 p.
2. Kazin F. Izbezhat neizbezhnoy imperii (To Avoid the inevitable Empire). *Mezhdunarodnyie protsessyi. Antropologiya mezhdunarodnyih otnosheniy*. 2005 - 3., № 2 (8). [Electronic version]: access Mode: <http://www.intertrends.ru/seven/019.htm> - Title from the screen.
3. *Communitarianism. Sotsiologiya: Entsiklopediya*. Minsk.: Book House, 2003. 1312 p.
4. *Sztompka P. Sociologiya socialnih izmeneniy (The sociology of social changes)*. M: *Aspect-Press*, 1996. 416 p.
5. *Ettzioni A. Ot imperii k soobshestvu: noviy podhod k mejdunarodnim otnosheniyam (From Empire to community: a new approach to international relations)*. M: *ladomyr*, 2004. 348 p.
6. Etzioni A. The Active Society. New York: Free Press, 1968. 459 p.
7. European Governance. A white paper. Brussels, 2001. 35 p. [Electronic version]: access Mode: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0428en01.pdf – Назва з домашньої сторінки.

8. Goldsmith S., Eggers W. D. *Governing by Network: The New Shape of the Public Sector*. Washington: Brookings Institution Press, 2004. 224 p.
9. Peters G. B., Savoie D. J. *Taking stock: assessing public sector reforms*. Montreal: McGill-Queen's Press - MQUP, 1998 – 417 p.
10. Sorensen E., Triantafillou P. *The politics of self-governance*. Farnham-Burlington: Ashgate Publishing, 2009. 236 p.
11. Torfing J. *Empirical Findings: Seven Network Stories*. *Methods in Democratic Network Governance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007. 228 p. pp. 41-73.
12. Touraine, A. *Social movements and social change. The Challenge of Social Change*. London: Sage, 1985. 134 p. pp. 77-92.

Прокопенко Андрій Леонідович – кандидат філософських наук
Інститут процесів соціального розвитку
Адреса: 04210, Київ, вул. Героїв Сталінграда, 30
E-mail: spindoctor2010@gmail.com

Prokopenko Andrii Leonidovych – PhD in philosophy
Institute of social development processes
Address: 30, Heroyv Stalingrada Str., Kyiv, 04210
E-mail: spindoctor2010@gmail.com